

УДК 372.878

Оксана СТРИХАР

*доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: oksana@strikhar.com.ua*

ЛОГІКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТТЯХ МУЗИКИ

У статті аналізується логіка педагогічних процесів у патріотичному вихованні студента на заняттях музики. Досліджено, що в нових тенденціях, пов'язаних з відновленням музичної освіти необхідно виявити сприятливі педагогічні умови, які забезпечать процес патріотичного виховання студентів. Проаналізовано, що принципи «педагогіки мистецтва» знаходять своє продовження не лише в діяльності видатних вітчизняних педагогів минулого, а й в сучасній музичній освіті, в діяльності талановитих педагогів, які працюють зі студентами-початківцями в закладах мистецької освіти в наш час. Встановлено, що принцип побудови процесу патріотичного виховання і розвитку музиканта на основі розвиваючого навчання виражається у висуванні завдань розвитку музиканта-початківця (тобто формування його національної, художньої свідомості, загального і спеціального кругозору, загальних та музичних здібностей) як спеціальної мети патріотичного виховання в музичній підготовці.

Ключові слова: патріотичне, виховання, студент, музика, мистецтво, педагогічні умови, освіта.

Для виявлення логіки педагогічних процесів у патріотичному вихованні нам треба проаналізувати розвиток музичних здібностей студентів. Для цього нам необхідні наступні компоненти: знання психологічних особливостей особистості і специфіка їх навчання; синтез теоретичних знань і залучення сформованого традиційного досвіду видатних педагогів минулого і сучасності з музичного навчання та виховання. Аналіз і систематизація цього досвіду дозволить нам збагатити педагогічну теорію і практику, так як цінність реальній педагогічній діяльності, в її кращих проявах, залишається незмінною в усі часи.

У нових тенденціях, пов'язаних з відновленням музичної освіти (необхідність випереджаючого загального і особистого, зокрема характерологічного розвитку) необхідно виявити сприятливі педагогічні умови, які забезпечать процес патріотичного виховання студентів. Явище музичної обдарованості не є масовим, воно є одиничне. Тим часом, робота з музично обдарованими людьми в нашій країні має багаті традиції, представлені в роботах видатних музикантів минулого і в досвіді педагогів, які продовжують ці традиції.

Для розкриття педагогічного умови доцільно використання концепцію «Неуважних» методичних знань, пропонувану А. Я. Данилюком. Її основна ідея – масштабна робота по систематизації методичних знань, володарем яких виступає викладач-практик. Механізм реалізації цієї концепції покликаний збирати, систематизувати, науково

обґрунтовувати ці знання. Певну частину своїх унікальних методичних знань, умінь, здібностей викладач взагалі не усвідомлює і переконується в їх наявності, існування і в науковій значущості лише потрапляючи в умови і середу, коли реально, в новій обстановці їм вирішуються нові завдання Знайти такий механізм інвентаризації цих знань – головна мета концепції [5].

Аналізом цієї педагогічної умови всебічно, обґрунтовано займалися такі вчені – педагоги, як Анохін П. К., Асмолава А. Г., Ягодіг Г. А., Голіцин Г. А., Петров В. М. та ін.

Ця умова (педагогічна дійсність) може бути відображена в творах художньої, автобіографічної, мемуарної прози, в художній публіцистиці, кіноценарії, в філософських творах. Звернення до творів літератури з метою пізнання педагогічних явищ може збагатити педагогіку новими фактами, ідеями. У цих творах міститься величезна кількість фактів, що мають пізнавально-педагогічну цінність, багато джерел неспеціалізованого, поза наукового, «живого» знання зберігають багатий педагогічний досвід людей, знехтувати яким нові покоління не мають права. Твори літератури можуть відтворювати і описувати такі сторони педагогічної дійсності, які важкі для пізнання звичайними способами. Вони можуть бути оцінені як відтворення «розумового експерименту», так як подібні твори оголюють педагогічні проблеми, прогнозують можливий розвиток педагогічних процесів, здійснюють гуманітарну експертизу «досвіду» як

педагогічного експерименту. Плідність аналізу літератури такого роду, виражається в тому, що такі твори здійснюють різноманітні функції пізнання педагогічних явищ. Варто виділити різні пізнавально-евристичні функції, якими володіють твори літератури: описово фактуальна, узагальнююча, експериментальна, гуманітарно-експертна, прогностична, проєктивна. Тому знання, отримані в результаті, є значущими для досягнення педагогічної дійсності, її окремих явищ, для всієї сфери педагогічного знання [8].

Таким чином, педагогічний аналіз художніх творів подібного роду визначається як гуманітарно-аналітичний метод теорії педагогіки, здійснюваний на основі семіотико-герменевтичної техніки. Значення цього педагогічного аналізу художніх текстів, полягає в його універсальності (можливість використовувати різні тексти, зіставляти їх) і евристичності (конкретизувати педагогічні поняття і закономірності, оновлювати проблематику педагогічних досліджень). Крім того, слід зазначити, що цей метод дослідження включає смисли людської діяльності в різні історичні епохи і прямо звернений до педагогічної рефлексії професіоналів в сфері виховання і освіти.

Метою статті є дослідження та аналіз педагогічних процесів у патріотичному вихованні студента на заняттях музики.

У літературному описі життя і діяльності видатних педагогів-музикантів, в спогадах про них, їх власних літературних роботах перераховані вище фактори (підтримка, сприяння, індивідуальний підхід до дитини, повага до прояву ним своєї індивідуальності) можна зустріти в повному обсязі і різноманітності.

Перераховані принципи «педагогіки мистецтва» знаходять своє продовження не лише в діяльності видатних вітчизняних педагогів минулого, а й в сучасній музичній освіті, в діяльності талановитих педагогів, які працюють зі студентами-початківцями в закладах мистецької в наш час. Тому, крім літературних джерел, нами для аналізу був використаний досвід педагогічної діяльності талановитих педагогів-музикантів України. Вони також в роки навчання виховувалися в традиціях вітчизняної музичної освіти, засвоївши які, є їх продовжувачами. Тому опис їх досвіду також може внести істотний внесок в теорію і практику розвитку музичної обдарованості. Це покаже напрямок, в якому слід працювати зі студентом, допоможе знайти ефективні шляхи до розкриття його індивідуальності і потенціалу.

Для аналізу досвіду роботи викладачів зі студентами-початківцями, крім обліку високих досягнень у педагогічній діяльності (участь їх студентів в конкурсах різного рівня, високий відсо-

ток вступників до професійної музичної навчальної заклади), потрібно враховувати рівень їх педагогічної культури. Гуманістична культура виховання є якісно іншим виміром людських взаємин (рівноправності, рівноцінності, поваги і довіри). А це вимагає істотного підвищення рівня педагогічної культури.

Варто виділити її основні показники:

- гуманістичну педагогічну позицію викладача по відношенню до початківця, і його здатність бути вихователем;
- психолого-педагогічну компетентність і розвинуте педагогічне мислення, здатність вирішувати виникаючі проблеми з позиції студента;
- освіченість у сфері предмета викладання і володіння педагогічними технологіями;
- досвід творчої діяльності, вміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему (дидактичну, виховну, методичну), здатність розробити авторський освітній проєкт;
- культуру професійної поведінки, способи саморозвитку, вміння саморегуляції власної діяльності, спілкування.

Навколишнє середовище є одним з визначальних чинників у патріотичному вихованні студента, йдеться про необхідність художнього збагачення середовища за рахунок «достатку і різноманітності вражень від художнього життя» з метою розширення кругозору особистості та художнього і музичного вдосконалення. Пріоритетним у розвитку як дитини, так і дорослої людини вважається його загальний розвиток, якому підпорядковуються всі технічні моменти в навчанні. З цієї метою, наприклад, Б. Рейгбальд, відчувши величезний розрив між розвитком Е. Гілельса, як піаніста, і рівнем його загальної культури, і розуміючи, що це може обмежити його творчі можливості, ввела хлопчика в музичне товариство Одеси, яке славилася музичною культурою. П. С. Столярський орієнтував учнів на високі зразки виконання видатних музикантів. Він сам не пропускав виступу гастролерів, і ставив в обов'язки учням присутнім на цих концертах, а в наступній розмові детально аналізував виконану програму, розкриваючи індивідуальні риси артиста. Він виховував прагнення до досконалості з перших кроків навчання [2].

Отже, педагоги говорять про важливість культурного, музичного середовища навколо особистості, про накопичення слухового досвіду. А також, про необхідність відвідування концертів, театрів, художніх виставок, прослуховування записів, читання книг, перегляду телевізійних передач та ін., «Щоб і колір, і звук, і слово, – абсолютно все розвивало». При цьому потрібно подальше обговорення побаченого і почутого людиною.

Проаналізувавши різні роботи з історії вітчизняної музичної освіти дозволяє говорити, що художньому збагаченню середовища надзвичайно сприяла також традиція «публічного» заняття, яка вкоренилася в Київській консерваторії з дня її заснування. Саме така форма занять була найбільш природною для навчального закладу, в якому працювали видатні музиканти свого часу. Педагогіка ставала продовженням їх виконавської діяльності і установка на концертно-виконавський характер роботи знайшла втілення і в стилі проведення занять, які проходили в обстановці, що нагадує концертну. Такі заняття мають ряд переваг. Студенти отримували величезну користь, спостерігаючи за процесом занять своїх одногрупників: розширювався слуховий досвід, виконавські подання; набагато більше, ніж на індивідуальних заняттях, можна було почерпнути з майстерності і художнього світу свого наставника, пройти «педагогічне стажування», долучаючись до методів його педагогічної роботи, а також перейняти найкраще у своїх друзів. Створювалось своєрідна мистецьке середовище, яка нагадує майстерню художника, одного з визначних рис якої було «зараження талантом». Тут формувалася і специфічний метод навчання[6].

Також ми можемо проаналізувати блискучі лекції Г. Г. Нейгауза як, повні яскравих афоризмів і ефектних порівнянь. Г. Б. Гордон, так згадує про це: «Точного часу для кожного студента, як це прийнято, не було. Всі приходили до початку занять і йшли, коли вони закінчувалися. Всі слухали один одного, «брали з собою чужі ноти». Це і був спосіб організації занять, за які завжди, так ратував Г. Г. Нейгауз. «Ми дізнавалися багато нового для себе, – музики, та ще з Нейгаузівськими «коментарями». Намагалися зрозуміти, що саме він хоче і чому; запам'ятовували, розумнішали потроху. Цілий вечір ми були з Нейгаузом! Все відходило на другий план – нічого, крім музики не існувало. І те, що ми займалися не в класі, можливо, ця обставина і була причиною довірчого контакту між Г. Г. і нами» [1].

Ще одним важливим компонентом в організації мистецького середовища для патріотичного виховання студента є вплив особистості викладача. Це є, також, і важливим моментом у формуванні багатьох необхідних якостей у студента. Наприклад «Сам ініціативний і завжди чуйний до ініціативи інших чутливий до чужих думок, дотепний і цікавий співрозмовник, П. А. Серебряков був надзвичайно цікавою людиною. Спілкування з ним духовно збагачувало». Манеру викладання М. Л. Ростроповича описують так: «Це – педагог-артист, художник. Він викладає творчо, запалюючи учня, направляючи його на шлях пошуків. Він

не тільки сам мислить збагачуючи, – може бути несвідомо – тих, кого вчив, і всіх, хто опинився поруч. Це справжня вчительська риса» [1].

Нами досліджено, що в організації педагогом розвивального середовища відзначається також необхідність творчої участі з боку особистості. Треба організовувати – Музичні концерти-лекції, музично-виховні кураторські години. Вони повинні проводитися спільними зусиллями викладачів та студентів. На них педагог або самі студенти (попередньо підготувавшись) розповідають про свої національно-патріотичні погляди, життя і творчості будь-якого композитора, про його патріотичні твори. Після закінчення теми влаштовуються спільні вікторини. Також проводяться костюмовані тематичні концерти, патріотичні заходи. Все планується так, щоб студент отримав задоволення від виступу та відчув свою значимість і національно-патріотичну самодостатність.

Слід зазначити, що крім перерахованого, важливість для сприйняття цього є сімейні обставини (виховання патріотизму у сім'ї, захоплення живописом, літературою, музикою та ін.), Зацікавленості батьків у вихованні національно-патріотичної особистості.

Отже, організація художньо-розвивального середовища для патріотичного виховання студентів проявляється у створенні умов для розширення кругозору, стимулювання загального розвитку (відвідування концертів, виставок та ін.), в створенні орієнтаційного поля розвитку (вплив особистості педагога, предметно-просторове оточення), в порушенні та підтримки інтересу до музики (залучення цікавого національно-патріотичного музичного матеріалу, творчих прийомів роботи), в творчому підході студента до музичної діяльності, в спільних заходах (організація та участь у патріотичних концертах, музично-патріотичних лекціях) в організації і самоорганізації діяльності студента. Крім того, це має бути простір любові та дбайливого, уважного, зацікавленого ставлення до особистості; простір, що нейтралізує негативні впливи на нього. Повинна бути комфортна для особистості атмосфера, де всі складові відкривають шлях до виховання національно-патріотичної самосвідомості студента.

Ще один виявлений нами фактор, необхідний для музичного розвитку студента – педагогічна підтримка його особистої (перш за все характеру, волі), емоційної і когнітивної сфер. Педагогічна підтримка виступає способом взаємодії між викладачем та студентом. Під час експерименту роботи педагогів-майстрів це виражалося у взаємодії і співпраці зі студентом, в стимулюванні працьовитості, самостійності, підтримки самовираження. При організації процесу навчання на

принципах педагогічної підтримки необхідна особлива позиція викладача (яка забезпечує суб'єктивну позицію студента у навчальному процесі), заснована на взаємодії та співпраці – викладач-студент соратники в роботі, роблять спільні відкриття, тому що «Навчання – процес двосторонній, справа двох: Я можу вмовляти, змушувати і всіляко розважати особистість, але якщо він в цьому не братиме участі, нічого не вийде» [3].

Таким чином, взаємодія, співпраця зі студентом, яка заснована на принципі свободи, в музичній освіті трансформується в проблему необхідності для особистості не у викладачі, як таковій, а наставнику. Коли відбувається не навчання, а «спільний рух вчителя та особистості... Ніколи не придушувати своєю ерудицією, але, як би, ділитися з учнями своїми думками. ... При цьому не потрібно зайвої музичної опіки» [9]. З одного боку педагог керує всім процесом навчання, вибудовує стратегію розвитку та патріотичного виховання особистості. А з іншого, необхідна співпраця з особистістю, тому що навчання – це спільна і важка справа, яка повинна виконуватися у взаємодії. Необхідна загальна установка на працю. Студент не повинен бути надто опікуваним викладачем, з боку особистості завжди має бути присутня міра вкладення власного праці. Навчання ефективно, коли педагогом і студентом прикладаються однакові зусилля. Відносини необхідно будувати тільки на паритетних засадах, інакше придушуються здатності до зростання. Якщо що-небудь не виходить, варто подумати разом, як це виправити. Пресинг на особистість неприпустимий, так як в цьому випадку він судорожно згадує, що йому потрібно зробити, а не творить. «При роботі зі студентом-початківцем, заняття повинно будуватися не за принципом: «вчитель показав – учень повторив «а за принципом спільного творчого пошуку, діалогу та обміну враженнями [4].

Отже, вольові якості одноставно визначаються педагогами-майстрами як основний фактор, що забезпечує розвиток обдарованої дитини. При цьому виділяється необхідність стимулювання таких якостей особистості як працездатність, працьовитість, самостійність, самоорганізація, наголошується на необхідності порушення інтересу до занять – при цьому інтерес виступає стимулом до бажання займатися, до розвитку працездатності в якості характеру. Стимулювання вольової сфери, патріотичне виховання, виховання працьовитості визнається педагогами важким, але необхідним завданням. Можна спостерігати в аналізованих джерелах розуміння того, що рівень обдарованості має прямий зв'язок з працездатністю та патріотичним вихованням.

Також, можна стверджувати, що головним принципом, яким педагоги-майстри керуються в своїй роботі, є орієнтація на патріотичного виховання, перш за все, Людини, і всі часткові завдання навчання підпорядковані цій меті. Для них характерно дуже дбайливе і уважне ставлення до індивідуальних особливостей студента, до його потреб і проблем – студент для них завжди особистість. Взаємини з ним теплі, емоційно забарвлені. Робота на заняттях повинна відбуватися з ентузіазмом і вигадкою, все робиться цілеспрямовано, немає непродуктивної витрати часу. Вони послідовні в своїх вимогах, справедливі, ставляться до особистості з повагою. Всі дії підлеглі кінцевій меті, до якої вони прагнуть разом зі студентом. Для них характерна оптимістична віра в його можливості. Вони не концентруються на його негативні якості і завжди звертають увагу на його гідності. Завжди «йдуть» за студентом, по потребам і можливостям. Ці викладачі цікавляться всім новим, знаходяться в постійному процесі професійного саморозвитку. Для них характерна любов до студента, велика захопленість справою.

Можна стверджувати, що оскільки принципи музичної освіти, які проявляються в педагогічних факторах патріотичного виховання та умовах музичного розвитку студентів в повній мірі, знаходять своє відображення в діяльності видатних педагогів-музикантів минулого і педагогів, що показують високі результати в роботі з ними, остільки можна говорити про їх життєздатності і ефективності. Принцип побудови процесу патріотичного виховання і розвитку музиканта на основі розвиваючого навчання виражається у висуванні завдань розвитку музиканта-початківця (тобто формування його національної, художньої свідомості, загального і спеціального кругозору, загальних та музичних здібностей) як спеціальної мети патріотичного виховання в музичній підготовці.

Підсумовуючи вище сказане можна сказати, що принцип діалогічного характеру відносин, коли викладач та студент – рівноправні суб'єкти процесу навчання: соратники в роботі, роблять спільні відкриття, виражається в сприйнятті студента як суб'єкта своєї діяльності, а, отже, свого розвитку та патріотичного виховання. Принцип використання специфічних для мистецтва методів і засобів навчання, які відповідають логіці художньо-творчого процесу виражається у вихованні особового способу відносини як до творів мистецтва, так і до світу, іншим людям, до самого себе, в створенні творчої ситуації на занятті для патріотичного виховання особистості, що унеможливує повсякденне ставлення студента до музики та життя в цілому, моделювання студентами творчого процесу зрілого майстра.

Список використаних джерел

1. Арчажникова Л.А. Професія – вчитель музики: Книга для учителя // Л.А. Арчажникова / Москва, 1984. – 111 с.
2. Богоявленська Д.Б. Інтелектуальна активність і проблема творчості // Д.Б. Богоявленська / Ростов-на-Дону. – 1983. – 137 с.
3. Валеева Р.А. Корчак і Сухомлинський: як любити дитину // Педагогіка. – 1998. – № 6. – С.48-57.
4. Введення в педагогічну культуру. Під ред. Е.В. Бондаревської. – Ростов-н-Дону: РГПУ, 1995. – 172 с.
5. Данилюк А.Я. Теорія інтеграції освіти // А.Я. Данилюк / Ростов-н-Дону: Вид-во Зростання. Пед. ун-ту, 2000. – 400 с.
6. Нейгауз Г. Про мистецтво фортепіанної гри. Записки педагога // Г. Нейгауз / Москва: Музика. – 1988. – 240с.
7. Нейгауз Г. Автобіографічні записки, вибрані статті. Листи до батьків. – Москва: Радянський композитор. – 1975. – 528 с.
8. Роботова А.С. Розвиток педагогічного знання як гуманітарного. // Герценівський читання «Педагогіка та освіта». – С-Пб., 1997. – С.3-11.
9. Шадріков В.Д. Про структуру пізнавальних здібностей. // Психологічний журнал. – 1985. – Т6. – № 3. – С.38-46.

References

1. Archazhnykova L.A. Profesiia – vchytel muzyky: Knyha dlia uchytelia // L.A. Archazhnykova / Moskva, 1984. – 111 s.
2. Bohoiavlenska D.B. Intelektualna aktyvnist i problema tvorchosti // D.B. Bohoiavlenska / Rostov-na-Donu. – 1983. – 137 s.
3. Valieieva R.A. Korchak i Sukhomlynskyi: yak liubyty dytnu // Pedahohika. – 1998. – № 6. – S.48-57.
4. Vvedennia v pedahohichnu kulturu. Pid red. E.V. Bondarevskoi. – Rostov-n-Donu: RHPU, 1995. – 172 s.
5. Danyliuk A.Ia. Teoriia intehtratsii osvity // A.Ia. Danyliuk / Rostov-n-Donu: Vyd-vo Zrostantia. Ped. un-tu, 2000. – 400 s.
6. Neihauz H. Pro mystetstvo fortepiannoi hry. Zapysky pedahoha // H. Neihauz / Moskva: Muzyka. – 1988. – 240s.
7. Neihauz H. Avtobiohrafichni zapysky, vybrani statii. Lysty do batkiv. – Moskva: Radianskyi kompozytor. – 1975. – 528 s.
8. Robotova A.S. Rozvytok pedahohichnoho znannia yak humanitarnoho. // Hertsenivskyi chytannia «Pedahohika ta osvita». – S-Pb., 1997. – S.3-11.
9. Shadrikov V.D. Pro strukturu piznavalnykh zdbibnostei. // Psykholohichni zhurnal. – 1985. – Т6. – № 3. – S.38-46.

Стрихар О. И. Логика педагогических процессов патриотического воспитания студента на занятиях музыки

В данной статье анализируется логика педагогических процессов в патриотическом воспитании студента на занятиях музыки. Доказано, что в новых тенденциях развития музыкального образования необходимо выявить благоприятные педагогические условия, которые обеспечат процесс патриотического воспитания студентов. Проанализировано, что принципы «педагогика искусства» находят свое продолжение, не только, в деятельности выдающихся отечественных педагогов прошлого, но и в современном музыкальном образовании, в деятельности талантливых педагогов, работающих со студентами-новичками в учреждениях художественного образования в наше время. Установлено, что принцип построения процесса патриотического воспитания и развития музыканта на основе развивающего обучения выражается в выдвигении задач развития музыканта-новичка, то есть формировании его национального, художественного сознания, общего и специального кругозора, общих и музыкальных способностей, как специальной цели патриотического воспитания в музыкальной подготовке.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, студент, музыка, искусство, педагогические условия, образование.

Strikhar O. The logic of pedagogical processes of patriotic education of a student in music classes

In this article the logic of pedagogical processes in the patriotic upbringing of the student in the classes of music is analyzed. It is researched that in the new tendencies connected with the restoration of musical education it is necessary to find favorable pedagogical conditions which will ensure the process of patriotic education of students. The condition of pedagogical reality can be reflected in the works of artistic, autobiographical, memoir prose, in artistic journalism, screenplays, in philosophical writings. An appeal to the works of literature in order to learn pedagogical phenomena can enrich pedagogy with new facts and ideas. It is analyzed that the principles of «pedagogy of art» find their continuation not only in the activities of prominent native teachers of the past, but also in contemporary musical education, in the activities of talented teachers who work with beginner students in institutions of arts education in our time. Therefore, in addition to literary sources, we used for analysis the experience of pedagogical activity of talented musicians-musicians of Ukraine. Found that it is necessary to organize – musical concerts, lectures, musical-educational curatorial hours. They should be conducted jointly by teachers and students. On them, the teacher or students themselves tell about their national-patriotic views, the life and work of any composer, about his patriotic works. After the end of the topic, there are common quizzes, conversations. Costume thematic concerts, patriotic events are also held. Everything is planned so that the student gets pleasure from the performance and has felt its significance and national-patriotic self-sufficiency.

It is established that the principle of constructing the process of patriotic education and development of a musician on the basis of developing learning is expressed in the nomination of tasks for the development of a musician-novice (ie, the formation of his national, artistic consciousness, general and special outlook, general and musical abilities) as a special goal of patriotic education in musical preparation.

Key words: patriotic education, student, music, art, conditions, education.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2014